

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/20 Fall 2016, p. 25-40

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9874>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 12.08.2016

✓ Accepted/Kabul: 12.12.2016

✍ Referees/Hakemler: Yrd. Doç. Dr. Erkan HİRİK – Yrd. Doç. Dr. Mesut GÜN

This article was checked by iThenticate.

PREINDL'İN GRAMMAIRE TURQUE'ÜNDE TÜRK ATASÖZLERİ

Yakup YILMAZ* - Osman DEMİRCİ*

ÖZET

Söz varlığı içinde yer alan atasözleri, yazılı kültürün yaygın olmadığı zamanlarda toplum hafızasının öğüt ve kanun olarak tasavvur ettiği hikmetli sözler bütünü olmuştur. Atasözleri, çeşitli eserlerde kayıt altına alınmıştır. Bunların bazıları Türklerin, bazıları da yabancıların eserleridir. Transkripsiyon anıtları özellikle Avrupalıların yazdığı eserlerden olup Avrupa dillerinin Türkçeye irtibatını da gösterdiği için Avrupalı Türk dili araştırmacılarının ilgisi dâhilindedir. Transkripsiyon anıtları denen Türkçe dil malzemeleri Latin, Yunan, Ermeni, Kiril, Süryani, İbrani ve Gürcü vs. alfabeleriyle yazılmıştır. Bu anıtların bir ana dil konuşucusunun elinden çıkmadığı bilinmelidir. Prusya-Osmanlı Devleti ilişkilerinde gramer ve sözlük ihtiyacı J. v. Preindl tarafından *Grammaire Turque* adlı eser hazırlanarak karşılanmak istenmiştir. *Grammaire Turque* adlı eserin 1. bölümü isim (1. s.) sınıfını; 2. bölümü derecelendirme özelliklerini (18. s.); 3. bölümü sayıları (21. s.); 4. bölümü fiilleri (25. s.); 5. bölümü edat sınıfını (80. s.); 6. bölümü kelime öbeklerini (94. s.); 7. bölümü cümle kuruluşunu (106. s.); 8. bölümü soru ve cevaplarla öğretmeyi hedefleyen diyalogları ve cümleleri (110. s.); 9. bölümü Türk atasözlerini (155. s.); 10. bölümü 6 adet fabl (masal) içerir (163. s.). Fablların ardından Hristiyanî bir dua bulunmaktadır; eserin sonunda Fransızca madde başlı Türkçe açıklamalı sözlük vardır (175-588. s.); eserin son bölümü doğru yanlış cetvelini içerir (589-591. s.). Transkripsiyon anıtları, 1928'den itibaren resmen Latin esaslı alfabe kullanan Türkiye Türkçesi için çok önemlidir. *Grammaire Turque* adlı eserle Preindl, 18. asrın sonlarındaki Türkiye Türkçesinin ses, biçim, cümle bakımından hangi durumda olduğunu çeşitli metinler ve sonundaki geniş sözlükle göstermiştir. Bu makalede Preindl tarafından yazılan *Grammaire Turque* adlı eserdeki atasözleri incelenmiştir.

Preindl'in *Grammaire Turque*'ünde atasözleri başlığı altında 40 madde yer alır. Bunlardan biri deyim, 38'si atasözü, biri de Şah İsmail Hatayî'den bir mısra parçasıdır. Eserde atasözü kabul edilebilecek 38

* Yrd. Doç. Dr. Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: yilmazyakupbey@yahoo.com

* Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ABD YL mezunu, El-mek: osmanddemirci@gmail.com

maddeden 32 adedi kaynaklardan tespit edildi, 1 atasözü deyim gibi verilmiş, 5 adedi kaynaklardan tespit edilemedi. Preindl'in *Grammaire Turque*'ünde atasözleri listesinde yer alan 1 deyim kaynaklardan tespit edildi. Şah İsmail Hatayî'den alınan 1 mısra parçası yaygınlaşıp anonim özellik kazanmıştır.

Anahtar Kelimeler: atasözü, Transkripsiyon anıtı, J. v. Preindl, *Grammaire Turque*

TURKISH PROVERBS IN THE GRAMMAIRE TURQUE OF PREINDL

ABSTRACT

Proverbs which are parts of vocabulary, were accepted as rules and advice in societies when the written culture was not common. Proverbs were recorded in various works. Some of these works, Turks, some of it is the work of foreigners. Transcription monuments made of works written especially for Europeans. Because transcription monuments showed the connection between the Turkish language and European languages, they were interesting for European Turkish language researchers. Turkish language materials so called Transcription monuments are written with the alphabet of Latin, Greek, Armanian, Kiril, Assyrian, Jew, Georgian etc. This monuments are not the product of a native language speakers. the requirement of grammar and dictionary were satisfied in Prussia-Ottoman government relations by J. V Preindl's *Grammaire Turque*. 1. Part of *Grammaire Turque* contains class of name (1. s.). 2. Part contains gradation features (18. s.). 3. Part contains numbers (21. s.). 4. Part contains verbs (25. s.). 5. Part contains class of preposition (80. s.). 6. Part contains word groups (94. s.). 7. Part contains syntax formation (106. s.). 8. Part contains catechetical methods and the best useful sentences. (110. s.) 9. part contains turkish proverb (155. s.). 10. Part contains six fables (163. s.). After the fables, *Grammaire Turque* has Christianic prayer. At the end of the this work has a dictionary which contains with French lexical entry and Turkish explanations (175-588. s.). The last part of this work contains erratum. (589-591. s.). Transcription monument is very important for Turkey which has used the Latin alphabet Since 1928. Preindl showed the status of the end of 18th century of Turkey Turkish with phonetics, morphology, syntax features, various texts and extend dictionary in *Grammaire Turque*. This article, proverbs in *Grammaire Turque* written by Preindl were examined.

40 items are included under the heading of proverbs at the *Grammaire Turque* of Preindl: 1 phrases, 38 proverb, 1 verse from the Shah Ismayil Khatai. 32 from 38 proverb was detected from sources. 5 could not be determined from the source. 1 proverb given as phrase. 1 of phrases that included in the proverbs list at the *Grammaire Turque* of Preindl was detected from sources. A part of Shah Ismail verses spread and gained anonymous feature.

Turkish Studies

STRUCTURED ABSTRACT

This monuments are not the product of a native language speakers. the requirement of grammar and dictionary were satisfied in Prussia-Ottoman government relations by J. V Preindl's *Grammaire Turque*. 1. Part of *Grammaire Turque* contains class of name (1. s.). 2. Part contains gradation features (18. s.). 3. Part contains numbers (21. s.). 4. Part contains verbs (25. s.). 5. Part contains class of preposition (80. s.). 6. Part contains word groups (94. s.). 7. Part contains syntax formation (106. s.). 8. Part contains catechetical methods and the best useful sentences. (110. s.) 9. part contains turkish proverb (155. s.). 10. Part contains six fables (163. s.). After the fables, *Grammaire Turque* has Christianic prayer. At the end of the this work has a dictionary which contains with French lexical entry and Turkish explanations (175-588. s.). The last part of this work contains erratum. (589-591. s.). Transcription monument is very important for Turkey which has used the Latin alphabet Since 1928. Preindl showed the status of the End of 18th century of Turkey Turkish with phonetics, morphology, syntax features, various texts and extend dictionary in *Grammaire Turque*. This article, proverbs in *Grammaire Turque* written by Preindl were examined.

40 items are included under the heading of proverbs at the *Grammaire Turque* of Preindl: 2 phrases, 38 proverb, 1 verse from the Shah Ismail Khatai. 31 from 37 proverb was detected from sources. 6 could not be determined from the source. 1 of phrases that included in the proverbs list at the *Grammaire Turque* of Preindl was detected from sources. A part of Shah Ismail verses spread and gained anonymous feature.

Turkish Proverbs at Grammaire Turque Preindl

40 items are included under the heading of proverbs at the *Grammaire Turque* of Preindl: 1 phrases, 38 proverb, 1 verse from the Shah Ismail Khatai.

Proverbs

32 from 38 proverb was detected from sources.

Eyülik eyle, denize bırak, balık bilmezse, halık bilür İyilik et denize at; balık bilmezse Halık bilir (Aksoy, Atasözleri Sözlüğü, 1991, s. 301). [**Eulik eyle, denize brak, balik bilmezse, halik bilur** 'Fais du bien, jete quelque chose dans la mer, si le poisson n'en est pas reconnoissant, Dieu le sera'. C'est à dire: Fai toujours du bien, même aux ingrats, Dieu t'en tiendra compte] (155)

Kul dedügi olmaz, Allah dedügi olur Kulun dediği olmaz, Allah'ın dediği olur (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 44). [**Koul dedoughi olmaz, Allah dedoughi olour** Il ne se fait pas ce, que dit l'homme, mais ce que dit Dieu. C'est à dire: L'homme propose, Dieu dispose.] (155)

Egrü otur, dogru söyle Eğri otur, doğru söyle (Aksoy, Atasözleri Sözlüğü, 1991, s. 234). [**Egru otour, dogrou soyle** Sois courbé assis, droit en parlant. N'importe la contenance, pourvûque tu parles droit] (156)

Nesibün varise, gelür Yemen'den, nesibün yok ise, düşer dehenden Nasibin varsa gelir Yemen'den; nasibin yoksa düşer dehenden (ağızdan) ~ Kısmet ise gelir Hint'ten, Yemen'den; kismet değilse ne gelir

Turkish Studies

elden (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 36). [**Nesibun varisa, guelur yemind en, nesibun yok ise, douscher dehenden.** Ce, qu'est prédestiné a toi, viendra de l'Arabie fortunée, & ce, qui ne l'est pas, t'échaperà encore de la bouche. Ce, qui nous est prédestiné, & pour ce, qui ne l'est pas, toute peine sera inutile.] (156)

Her gün bayram deyil Her gün bayram değil ~ Her gün bir olmaz (Aksoy, Atasözleri Sözlüğü, 1991, s. 277). [**Her guoun bayram deyil** Il n'y a pas fête tous les jours] (156)

Delüye her gün bayram Deliye her gün bayram (Aksoy, Atasözleri Sözlüğü, 1991, s. 214). [**Deluye her guoun bayram** Pour le fou il y a fête tous les jours] (156)

Tehi dest kapuya varsan, Efendi uyur derler; elinde bir bahşiş varise, Efendüm gel, buyur, derler Eli boş kapıya varırsan, efendi uyur, derler; elinde bahşiş varsa, efendim gel, buyur, derler~ Eli boş 'Ağa uyur.' derler; eli doluya 'Ağa buyur.' derler' (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 346). [**Tehi dest kapouya varsan, Efendi ouyur derler; elinde bir bahschisch varisa, Efendum guel, bouyur, derler** Si tu vas à la porte d'un Seigneur la main vuide: on dira: le maitre dort; mais si tu as quelque présent en main, on dira: entrez, Seigneur, s'il vous plaît.] (156)

Sud ile giren huy, can ile çıkar Sütle giren huy, canla çıkar (Aksoy, Atasözleri Sözlüğü, 1991, s. 386). [**Soud ile guiren houy, dschanile tschikar** Ce qu'entre de coutume avec le lait, ne sort, qu'avec l'ame. Il est difficile de se défaire de ce, qu'on s'est accoutumé dans l'enfance.] (157)

Gül çengelsiz, muhabbet engelsiz olmaz Gül çengelsiz, muhabbet engelsiz olmaz ~ Gül dikensiz yar engelsiz olmaz (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 390). [**Guil tschenguil siz, muhabbet enguil siz olmaz** La rose n'est pas sans épine, l'amour pas sans rival.] (157)

Sabır eylemek şazlık anahtardur Sabreylemek şenlik anahtardır (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 394). [**Sabr eylemek schazlik anahtar dur** La patience est la clef du plaisir.] (157)

Eski pembük bez olmaz Eski pamuk bez olmaz ~ Eski pamuktan bez kötü demirden kılıç (Ahmet Vefik Paşa Paşa, 2005, s. 139). [**Eski pembouk bez olmaz** Du vieux coton on ne fait pas de bonne toile.] (157)

Atılan ok dönmez Atılan ok (geri) dönmez (Aksoy, Atasözleri Sözlüğü, 1991, s. 153). [**Atılan ok dönmez** La fleche tirée ne retourne plus. Quod factum est, infectum fieri nequit.] (157)

Bir çıblağı bin cebelü soy(a)maz Bir çıplağı bin zırhlı soyamaz (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 246). [**Bir tschiblak bin dschebelu soymaz** Un homme nud mille curassieurs ne déshabilleront pas, ne voleront pas. Ou il n'y a rien, il n'y a rien à prendre.] (157)

Bugünkü yumurta yarınki tauktan yegdür Bugünkü yumurta yarınki tavuktan yeğdir (iyidir) (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 398). [**Bouguounki youmourta yarinki taouktan yek dur** L'euf d'aujourd'hui vaut mieux que le poulet de demain. Il vaut mieux se contenter de peu de choses, que de se fier à des grandes promesses.] (158)

Turkish Studies

Yaramaz demirden eyü kılıç olmaz Yaramaz demirden iyi (yahşi) kılıç olmaz (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 363). [**Yaramaz demirden eu kilitsch olmaz** Du mauvais fer on ne fait pas de bonnes épées. Mauvaise matiere mauvais produit.] (158)

Düşmen karınca ise, fil gibi san Düşmanın karınca ise, sen fil gibi san (Ahmet Vefik Paşa, 2005, s. 134). [**Douschmen karindsche ise, fil kibi san** Ton ennemi, ne soit il qu'une fourmie, tien le pour éléphant. Il faut se garder de son ennemi, tout petit qu'il soit, & ne le mépriser jamais.] (158)

Ayak ayak nerdebana çıkarlar Merdivene ayak ayak (basamak basamak çıkılır) (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 77). [**Ayak ayak nerdebana tshikarlar** C'est par degrés, qu'on monte l'escalier. On ne devient pas dabord général du corporal.] (158)

Yarar at mahmuza ihtiyacı yok Yarar at mahmuza (kamçıya) ihtiyacı yok ~ Yörük at dizgin istemez (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 78). [**Yarar at mahmuza ihtiyadschi yok** Un bon cheval n'a pas besoin d'éperon. Un homme d'ambition fait son devoir sans instigation.] (159)

Korkak bazirgan fayda etmez Korkak tüccar ne kâr eder ne zarar (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 461). [**Korkak bazirgan fayda etmez** Un marchand timide ne fait pas fortune.] (159)

Ayıpsız yar isteyen yarsız kalur Ayıpsız yâr isteyen yârsız kalır (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 155). [**Aybsiz yar isteyen yar siz kalur** Qui veut avoir un compagnon, un ami sans défaut, restera seul.] (159)

Gömlek kaftandan yakındur Gömlek kaftandan yakındır (Ahmet Vefik Paşa, 2005, s. 146). [**Gömlek kaftandan yakin dur** La chemise est plus près que l'habit.] (159)

Her asırdan sonra bir yusır vardur Her asırdan sonra bir yusır vardır ~ Her bir usr'un bir yesr'i vardır (Ahmet Vefik Paşa, 2005, s. 152). [**Her asrdan sonra bir yusir vardur** Chaque difficulté est suivie de quelque plaisir. Post nubila Phoebus.] (159)

Kizmet etmege öğrenmeyen efendilik dahi etmez Hizmet etmeyi öğrenmeyen efendilik edemez ~ Hizmet etmesini bilmeyen efendilik edemez (Yurtbaşı, 2013, s. 270). [**Kizmet etmeghe ogrenmeyen efendilik dahi etmez** Qui ne sait pas faire le valet, ne sait pas faire le maitre. Qui ne sait pas obéir, ne sait pas commander.] (160)

Maslahatların hayrisi ortası Her şeyin ortası iyidir (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 380). [**Maslahatların hayrisi ortasi** De toutes choses c'est le milieu, qui est le mieux.] (160)

Sirke[-yi] muft baldan datlu Bedava sirke baldan tatlıdır (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 303). [**Sirke muft balden datlu** Le vinaigre gratuit vaut mieux, que le miel.] (160)

Zemanı uymak görek Zamana uymak gerek (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 479). [**Zemani ouymak görek** Il faut obéir au tems. Il faut s'accommoder au tems, aux circonstances.] (160)

Kan eyleme, kanun eyle Kan eyleme, kanun eyle (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 364). [**Kan eyleme,**

Turkish Studies

kanoun eyle Ne verse pas du sang, fai la loi. Ne sois pas cruel, observe la loi.] (160)

Tangrıdan korkan adamdan korkmaz Tanrıdan korkan kuldun korkmaz (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 326). [**Tangrıdan korkan adamdan korkmaz** Qui craigne Dieu, n'a pas peur de l'homme.] (161)

Gecenün büyük karnı var, Allah bilür, yarın ne dogrur Gecenin büyük karnı var, Allah bilir, yarın ne doğurur ~ Geceler gebedir (Aksoy, Atasözleri Sözlüğü, 1991, s. 257) ~ Geceler gebedir gün doğmadan neler doğar (Ahmet Vefik Paşa, 2005, s. 144) ~ Geceler gebedir kimse bilmez ne doğurur (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 82). [**Guedschenun bouyouk karni var, Allah bilür, yarın ne dogrou** La nuit est grosse, Dieu sait, de quoi elle accouchera demain. Qui a tems, a vie.] (161)

Dag daga ulaşmaz, insan insana ulaşur Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 155). [**Dag daga oulaschmaz, insan insana oulaschur** Les montagnes ne se rencontrent pas, les hommes se rencontrent. Il ne faut jamais désespérer de se revoir.] (162)

Ya devlet başa, ya kuzgun leşe Ya devlet başa, ya kuzgun leşe (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 434). [**Ya devlet basche, ya kousguoun lasche** Ou la couronne sur la tête, ou le corbeau sur le cadavre. Ou César, ou rien.] (162)

Kaza geldükde dide-yi daniş kör olur Kaza gelince daniş gözü kör olur (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 215). [**Kaza gueldoukde didey danisch kör olour** Quand le sort vient, les yeux de l'esprit deviennent aveugles. Tout l'esprit humain ne suffit pas pour approfondir le sort, ou la providence divine.] (162)

5 could not be determined from the source.

Çün tir-i kaza keman-ı kaderden atılır, sipir hazerile daf olunmaz Kaza oku kader yayından atılınca kalkan savunmasıyla def olunmaz. [**Tschoun tiri kaza kemani kaderden atılır, sipir hazerile daf olunmaz** Quand la fleche du décret de Dieu est tirée de l'arc de la providence, elle n'est plus à repousser avec le bouclier de la circonpection. C'est à dire: Ce que la providence t'a prédestiné, tu n'éviteras pas avec toute la circonspection.] (155)

Hindistan fili sivri sinekden korkmaz Hindistan fili sivrisinekten korkmaz. [**Hindistan fili sivri sinekden korkmaz** L'Eléphant ne craigne pas la mouche. Le grand n'a pas peur d'un ennemi impuissant.] (158)

Adam tedbir eder, Allah tekdir eder Tedbir bizden, takdir Allah'tan. [**Adam tedbir eder, Allah tekdir eyler** L'Homme propose, Dieu dispose.] (159)

Hakikat üzere olan dostluk ogura baglu deyildür Hakiki dostluk zamana bağlı değildir. [**Hakiket ouzre olan dostlik ogura baglu deyl dur** La vraie amitié n'est pas liée à la fortune. Un ami sincere n'abandonne pas son ami dans le malheur.] (161)

Agac bir ogurdan düşmez Ağaç bir kerede yıkılmaz. [**Agadsch bir ogourdun douschmez** L'arbre ne tombe pas d'un coup. Ne te laisse pas decourager pas le premier refus, pas le premier obstacle.] (161)

Turkish Studies

1 proverb given as phrase:

Araba ile tavşan avlamak Araba ile tavşan avlanmaz (Aksoy, Atasözleri Sözlüğü, 1991, s. 142). [< **Arabaile tavschan avlamak** Chasser les lièvres en voiture. Agir lentement dans les affaires, qui pressent.] (161)

Phrases

1 of phrases that included in the proverbs list at the *Grammaire Turque* of Preindl was detected from sources:

Yer demir, gök bakır Yer demir, gök bakır (Aksoy, Deyimler Sözlüğü, 1994, s. 1114). [< **Yer demir, gök bakır** La terre est de fer, & le ciel d'airain. Je ne puis rien obtenir, tout est inexorable pour moi.] (161)

Parts

A part of Shah Ismail verses spread and gained anonymous feature:

Hata benden, ata senden Hata benden, ata senden (From Shah Ismail Khatai). [< **Hata benden, ata senden** J'ai péché, c'est à toi à pardonner.] (162)

Keywords: proverb, Transcription monument, J. v. Preindl, *Grammaire Turque*

GİRİŞ

İnsanların kendi aralarında anlaşmak, kendilerini anlatmak, bilgiyi saklamak, her türlü iletişimi sağlamak ve sonradan gelenlere mesaj bırakmak için kullandıkları bir söz varlığı bulunur. Söz varlığı içinde *esas söz varlığı*, *alıntı kelimeler*, *terimler*, *deyimler*, *atasözleri*, *ilişki sözleri*, *veciz sözler*, *doldurma sözler* vardır (Yılmaz, 2010, s. 25-27). Söz varlığı arasında yer alan atasözleri, yazılı kültürün yaygın olmadığı zamanlarda toplum hafızasının öğüt ve kanun olarak tasavvur ettiği hikmetli sözler bütünüdür.

Atasözleri

Atasözleri, atalarımızın uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan, kamuca benimsenmiş özsözlerdir. Türklerde, gelenekle yerleşmiş anlayışa göre atasözleri, millidir, tanrı ve peygamber sözleri gibi ruha işleyen etki taşır, inandırıcı ve kutsaldır.

Günlük dili süslemek, ifadeye canlılık vermek gibi bir vazifesi vardır. Bir konudaki bir görüşü özetlemek, bir durum ve olay karşısındaki bir düşünceyi açıklamak için çok elverişli ve hazır birer malzeme olarak sık sık atasözlerine başvurulmak ihtiyacı duyulur (Oy, 1991, s. 44). Atasözleri, anında etki yaratmak, etkiyi yaratırken sözün gücünden yararlanmak ve etkiyi kalıcı kılmak amacıyla kullanılır. Öznenin kendi sözlerinin arkasına bütün bir geçmişin, ataların deneyimini alması, bunları referans göstermesi söz konusudur (Erdem, 2010, s. 34).

Atasözleri, ait olduğu toplumun duygu, düşünce, inanç ve kültür yapısıyla beraber dil özelliklerini de yansıtır. Bu sözlerde kullanılan kelimeler tüm halka mâl olmuş, çağrışımı zengin ve cümlede ait oldukları bağlamdan asla çıkarılamaz niteliklere sahiptirler (Eker, 2009, s. 1125).

Atasözleri için dil, lehçe, şive ve ağızlarda farklı adlandırmalar mevcuttur: Almanda *sprichwort*, Arapçada *mesel*, Farsçada *pend*, Fransızcada *proverbe*, İngilizcede *proverb*, İslav dillerinde *posloviçe*; Türkiye Türkçesinde çoğul olarak *atasözleri* denmekle beraber eskiye doğru

Turkish Studies

gidildiğinde *atalar sözü*, seyrek olarak da *atalar sözleri*; Çuvaşlar'da *çomak* ve *samah*, *oranlama*, bazı Altaylılar'da *ülgercomak*, Kazan lehçesinde *eski söz*, Kırım-Tatarcasında *kartlar sözü*, *hikmet*, Doğu Türkistan'dan Kırım'a kadar uzanan sahada *makal*, Türkistan, İran ve Afganistan Türkmenleri'nde *nakil*, Doğu Türkistan'da *tabma*, *ulular sözü*, Kerkük ağzında *darb-ı kelâm*, *emsal* ve *cümle-i hikemiyyeden* başka *deme*, *demece*, *deyişet*, *eskiler sözü*, bazı Anadolu yörelerinde ise *deyişet* ve *ozanlarda* dendiği de görülmektedir. Aslında 'örnek' ve 'örnek verme' anlamındaki *mesel* ve *darbimesel* Osmanlı Türkçesinde zamanla atasözünün karşılığı olmuştur. *Dîvânü Lugâti 't-Türk'*te yer alan atasözleri bizzat Kâşgarlı Mahmud tarafından *sav* adı ile verilmektedir (Oy, 1991, s. 44). Atasözleri konusunda çeşitli açılardan yürütülen derleme, inceleme ve araştırmalar *paremioloji* denen bir ilim dalının doğmasına yol açmıştır (Oy, 1991, s. 44).

Transkripsiyon anıtları

Arap harfleri dışındaki alfabelerle yazılmış Türkçe malzemeye *transkripsiyon anıtları* denir. Bu terimin doğrusunu *Arap yazısı dışındaki anıtlar* şeklinde ifade etmek de mümkündür (Hazai, 2012, s. 30).

Transkripsiyon anıtlarının ilk edisyonunu Foy (Die altesten Transkriptionstexte in gothischen Lettern; zugleich ein Beitrag zur altosmanischen Literatur, 1901, 1902) yapmıştır. Bu tür malzemeyi Türk dil tarihine ilişkin tek tek sorunların incelenmesinde kullanma yolundaki ilk deneme Thurry'nindir (Die osmanisch-türkische Sprache im 14. Jahrhundert, 1904).

Transkripsiyon anıtları başka dillerin Türkçeye irtibatını da gösterdiği için yabancı Türk dili araştırmacılarının ilgisi dâhilindeydi. Avrupalı Türkologlardan Németh bu malzemenin kullanılmasının dil tarihi konusundaki bilgilerimizin artmasını sağlayacak en önemli imkânlardan biri olduğunu belirtmiştir (Hazai, 2012, s. 31).

Transkripsiyon anıtları, onları hazırlayanların eğitimleri, anlayışları, Türkçeye ve Türklere bakışları, yaşadıkları coğrafya ve kültürün farklılığı gibi sebeplerden dolayı birbirleri arasında farklılıklar gösterir. Bu farklılıklar transkripsiyon malzemelerinin çok sübjektif ve önyargılı hazırlanmalarını düşündürür.

Türkçe dil malzemeleri Köktürk, Uygur, Mani, Brahmi, Nesturi-Süryani, Çin, Peçenek, Tibet, Passe-pa, Arap, Ermeni, İbrani, Grek, Latin ve Kiril alfabe ve yazılarından müteşekkildir (Kaçalın, 1995, s. 44-49). Bu alfabelerden Latin alfabesi Avrupa kaynaklı olması nedeniyle Latin alfabeli Türkçe metinler daha ön planda tutulmaktadır. Latin alfabeli ilk Türkçe metin Kıpçak yurdunda kayda geçirilen, 1303 tarihli *Codex Cumanicus*'tur. Bu metnin ardından çeşitli vesilelerle Türk yurdunda yaşamış kişiler Latin alfabeli pek çok Türkçe metin yazmışlardır. Bu malzemelerin kayda geçtiği yerler Avrupalıların Türklerle karşılaştığı Balkan coğrafyası, Avrupa ülkeleri ve Osmanlı topraklarıdır.

Transkripsiyon anıtlarına dair pek çok çalışma yapılmıştır. Transkripsiyon metinlerini kaleme alan kişilerin veya çeşitli gramerlerin yazarlarının sadece dil kökeni değil, gördükleri eğitim, içinde yaşadığı Türk çevresi, temasta oldukları dil sahasının iki veya daha çok dilli oluşları gibi hususlar özenle gözden geçirilmelidir. Bu anıtların bir ana dil konuşucusunun elinden çıkmadığı da iyice bilinmelidir (Hazai, 2012, s. 33). Bu yüzden bazı kelime ve ifadelerin kaydı yanlış olabilmektedir.

Tespit edilenlerin yanında çeşitli ülke kütüphanelerinde kıyıda köşede kalmış transkripsiyon anıtları, araştırmacılarca uygun metodolojik çalışmalar doğrultusunda Türkologların istifadesine sunulmalı, bunun için de öncelikle eldeki anıtların edisyonu yapılmalıdır. Bu tür eserler Türk dilinin farklı bir fotoğrafı olması yönüyle kayda değerdir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/20 Fall 2016

Joseph v. Preindl kimdir

Prusya imparatoru II. Frederic Guillaume devrinde 1756-1823 yılları arasında yaşamış bir Türkolog olarak karşımıza çıkan J. v. Preindl hakkında etraflı malumat bulunmamaktadır. Kendisi Avusturya'nın çevirmenlerini yetiştirmek amacı ile Viyana'da açtığı Sprachknabeninstitut'da (Diloğlanları Mektebi) yetiştirilmiştir.

Preindl, *Grammaire Turque* adlı eserin müellifidir. Preindl'in eserinin ilk basıldığı yer ve tarih Schleswig: Serringhausen 1787'dir. Diğer baskıların yer ve tarihleri Berlin 1789, Berlin 1790 ve Berlin 1791 olarak geçer.

18. yüzyılın sonuna doğru Avrupalı bilim adamları arasında Türkçe öğrenilmesi moda haline gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ile olan sıkı ilişkileri nedeni ile Avusturya bu konuda öncülük eder; çünkü bu ilişkilerde kullanılan yabancı çevirmenlere yeterince güvenilmez (Preindl, 1790, s. III). Bu nedenle kendi çevirmenlerini yetiştirmek amacı ile Viyana'da, Sprachknabeninstitut'ta (Diloğlanları Mektebi) Türk dili ve kültürü öğretilmeye başlanır. Bunun sonucunda ise Avusturya'da Türk tarih ve edebiyatını yakından araştıran birçok bilim ve devlet adamı yetişir (Kuran-Burçoğlu, 2003, s. 175). Osmanlıca'yı ayrıntılı bir incelemeye değer bulup 1750'de bilimsel araştırmasına konu yapan Helmstadtlı şarkiyatçı Christof August Bodius (1722-1796), nerdeyse hiç tanınmamış olmasına rağmen 18. yüzyılın yetiştirdiği en büyük şarkiyatçılardan olan Silezyalı köy papazı Christian Gottlieb Unger (1671-1719) bu yetişmiş adamlardandır. Bunun yanında, özellikle Osmanlı İmparatorluğu ile yakın ilişkilere sahip olan ve bu ülke ile acilen dilsel iletişim kurarak anlaşılabilirliği duyan Avusturya, ünlü Dil Öğlanları Enstitüsü'nde dünyada Doğu Araştırmaları konusunda eşi ve benzeri olmayan bir yetiştirme merkezi oluşturmuş ve burada Türk tarih ve edebiyatını etraflıca inceleyebilecek bir dizi mükemmel bilim ve devlet adamı yetiştirmiştir. Bunun tabii sonucu olarak da Avrupa'da, Türk matbaaları ve Türkçeden yapılmış olan çeviriler üzerine tüm bilimsel incelemelerde, neredeyse istisnasız bir biçimde hep Avusturyalıların isimlerine rastlanır. Burada adı geçen bu parlak kişilerin isimlerine rahatça başkaları eklenebilir. A. F. Kolar, J. W. Korabinski, B. Pianzola ve bu makalede eseriyle ele alınan J. V. Preindl, Türk edebiyatı konusunda bilginin geliştirilmesine katkıda bulunmuş kişilerdendir (Babinger, 2004, s. 57). Avrupa, Türk kültürü konusunda 18. yüzyıl sonunda edinilen bilgilerin çoğunu bu kurumdan yetişmiş olan A. F. Kolar, J. W. Korabinski, B. Pianzola, J. v. Preindl gibi doğu bilimciler borçludur (Kuran-Burçoğlu, 2003, s. 175). Preindl, Avusturya'da eğitim olsa da hizmeti Prusya Krallığı'na olmuştur.

Bu türden tanıma faaliyetleri tek taraflı olmamaktadır. 18. yüzyılın son on yılında Almanya, Türklerin yaşam biçimi ve büyüğü masal dünyası ile ilgilenirken, 1790'da Berlin'e giden Ahmet Azmi Efendi de Berlin'de edindiği toplum yaşamı hakkındaki izlenimlerine dayanarak *Sefaretname*'sinde Prusya'yı Türk toplumuna anlatmaktadır (Kuran-Burçoğlu, 2003, s. 175).

J. v. Preindl, devlet memuriyeti olarak Türkleri izlemekle, onları tanımakla ve onlar hakkında gerekli bilgileri ilgili yerlere sunmakla görevlidir. Bu görevini hakkıyla yerine getirdiği söylenebilir.

J v. Preindl'in kayıtlı, bilinen tek eseri *Grammaire Turque* olarak görünür. Bu eser, makalenin konusunu oluşturur.

Grammaire Turque

Preindl, eserinin başlığının altında *yepyeni bir metotla kısa sürede (birkaç haftada) hoş ve faydalı fıkralarla, zenginleştirilmiş kelime dağarcığıyla bu dili öğrenmek için* ifadesiyle eserinin yeni bir metotla ortaya konduğunu, çeşitli metin örnekleriyle zenginleştirildiğini belirtir.

Grammaire Turque'ün ilk basıldığı yer ve tarih Schleswig: Serringhausen 1787'dir. İkinci baskı 1789'da Berlin'de, üçüncü baskı 1790'da Berlin'de ve dördüncü baskı da 1791'de Berlin'de

Turkish Studies

gerçekleşmiştir. Eser Prusya Kralı II. Frederic Guillaume'a takdim edilmiştir. Eserin Prusya Kralı II. Frederic Guillaume'a sunuş yazısında şunlar ifade edilmiştir:

Günden güne daha da ilginç hale gelen Türkler ile ticareti, mümkün olduğunca rahat bir biçimde yapmaya çalışmak, kuşkusuz çok yararlı olmaktadır. Kendini ifade edebilmenin zorluğu veya imkânsızlığı en iyi projeleri başarısızlığa uğratmakta ya da iyi planlanmış çok sayıdaki vurgunu da sık sık boşa çıkarmaktadır. Bu zorluk, savaşta bitmeyen acılara ve bazen de korkunç zulümlere yol açmaktadır. Majesteleri, tebaanızın mutluluğunu yüreğinizin insanlığa adadığı himayeyi sürekli olarak arttırmanız, tahtınızın dibindeki kötü sözleri önlemek konusunda bir çare bulmak için beni yüreklendirmektedir. Bu, yepyeni bir Türkçe Dilbilgisi metodudur. Majesteleri, tebaanızın birkaç hafta gibi kısa bir sürede sahip olacağı bu dili öğrenme kolaylığı; ticaret, devlet, insanlık ve hatta din için yararlı sonuçlar doğuracak olma avantajı - Çekinmeden bununla övünüyorum - en derin saygı ve en sadık bağlılık içinde olan yazarı kraliyet himayesine layık kılacaktır, Majesteleri...

En mütevazı, en itaatkâr ve en sadık bendeniz PREINDL (2-5. s.).

Hatırlatma kısmı

Preindl, kitabına başlamadan önce okuyucularına çeşitli hatırlatmalarda bulunur. Bu hatırlatmalarda Türkçenin (Osmanlı Türkçesi) güzelliğini Arapça ve Farsçaya borçlu olduğu, iyi bir Türkçe tercümanının Türkçe, Arapça ve Farsçayı hakkıyla bilmesi gerektiğini ifade eder. Hatırlatmanın devamında kitabı yazma gayesinin sadece tercümanlara yardım değil, aynı zamanda Türk dilini öğrenmek ve öğretmek isteyenlere de cevap vermesi için yazdığını belirtir.

Preindl, hatırlatmasında Türk dilini öğrenmenin zaman alıcı olduğunu, titizlik gerektirdiğini ve zahmetli oluşunu ifade ettikten sonra dil bilmemenin nelere sebep olacağı ikazında bulunur. Devlet görevlilerinin veya tüccarların Türkçeyi öğrendikten sonra duyacakları memnuniyeti ifade eder. Ardından Türkçe öğrenmenin hususi zorluklarına temas eder; Türkçedeki harflerin zorluğunu, ünlülerin olmayışını, kelimelerin telaffuz tahmini gerektirdiğini belirten açıklamaları gelir.

Çeşitli hatırlatmalarda bulunduktan sonra yazar kendisini övmekte, Türkçeyi birkaç hafta gibi kısa sürede konuşabilecek kıvamda öğretebildiğinden bahsetmektedir. Öğrenen memurların Türkçeyi öğrenmenin verdiği güvenle işini daha rahat yapacağını belirtmekte; daha da ileri giderek Osmanlı Devleti'nde çoklukla tercümanlık yapan gayrimüslim tebaadan olan Yunanlıların (Rumların) ihanetiyle, Yahudi'nin aldatmasıyla muhatap olmayacağı, doğrudan doğruya Türklerle muhatap olup işlerini yapacağı ifade edilir. Misyonerlerin de faaliyetlerini yapmak için harcadıkları 4-5 yılın kazanılmış olacağını belirtir. Ardından Fransızca hazırlanan bu kitabın Almanca basımını da gerçekleştireceğini ifade eder.

İçindekiler

Preindl, eseri olan *Grammaire Turque* adlı eserini 10 bölüm halinde ve her bölümü paragraflar şeklinde düzenlemiş, kendisine göre bir konu sırası belirlemiştir.

Eserin 1. bölümü isim (1. s.) sınıfını içerir. İsim sınıfı içinde 7 alt bölüm bulunur. Bunlar, adlar ve adların durum ekleri (nominatif, genitif, datif, akuzatif, vokatif, ablatif, lokatif hâl alınmamış, edat sınıfında takı alt bölümünde ele alınmıştır) (1. s.), isimden yapılmış sıfatlar ve sıfattan yapılmış isimler (6. s.), kişi zamirleri (9. s.), işaret zamirleri (11. s.), soru zamirleri (12. s.), iyelik zamirleri (13. s.) ve ilgi zamirleri (16. s.) alt bölümleridir.

Eserin 2. bölümü derecelendirme özelliklerini içerir. Bu bölümde 2 alt bölüm bulunur. Birinci alt bölümde karşılaştırma (18. s.), ikinci alt bölümde üstünlük derecesi (19. s.) bulunur.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/20 Fall 2016

Eserin 3. bölümü sayıları içerir. Bu bölümde 3 alt bölüm vardır. Birinci alt bölümde asıl sayılar (21. s.), ikinci alt bölümde sıra sayıları (23. s.), üçüncü alt bölümde üleştirme ve kesir sayıları (24. s.) bulunur.

Eserin 4. bölümü fiilleri içerir. Bu bölümde 16 alt bölüm vardır. 1. alt bölümde yardımcı fiil (imek fiili) (25. s.), 2. alt bölümde yardımcı fiil (olmak) (27. s.), 3. alt bölümde düzenli fiiller (35. s.), 4. alt bölümde mastarı {-mak} ile biten fiillerin çekimi (37. s.), 5. alt bölümde mastarı {-mek} ile biten fiillerin çekimi (47. s.), 6. alt bölümde emir kipi ünlü harfle biten fiillerin çekimi (49. s.), 7. alt bölümde emir kipi {-l, n, ur (ür) ve our (ur)} ile biten fiillerin çekimi (52. s.), 8. alt bölümde iştâş fiil (53. s.), 9. alt bölümde dönüşlü fiil (55. s.), 10. alt bölümde geçişli fiil (56. s.), 11. alt bölümde olumsuz fiil (57. s.), 12. alt bölümde fiillerde imkânsızlık ya da yeterlik fiilinin olumsuzu (64. s.), 13. alt bölümde fiillerde soru (67. s.), 14. alt bölümde fiillerde edilgenlik (69. s.), 15. alt bölümde fiillerde olumsuz edilgenlik (72. s.), 16. alt bölümde *gerekmek* fiili (78. s.) bulunur.

Eserin 5. bölümü edat sınıfını içerir. Bu bölümde 2 alt bölüm vardır. 1. alt bölümde takılar ve bağlaçlar (80. s.), 2. alt bölümde zarflar (88. s.) bulunur.

Eserin 6. bölümü kelime öbeklerini içerir. Bu bölümde 3 alt bölüm vardır. 1. alt bölümde ad, sıfat ve zamirlerden oluşan tamlamalar (94. s.), 2. alt bölümde fiil merkezli öbekler (fiilimsiler, birleşik fiiller, fiillere uygun gelen ad durum ekleri vs.) (98. s.), edat öbekleri (102. s.) bulunur.

Eserin 7. bölümü cümle kuruluşunu içerir (106. s.).

Eserin 8. bölümü soru ve cevaplarla öğretici diyalogları ve faydalı cümleleri içermektedir (110. s.). Metinde üç diyaloga yer verilmiştir.

Eserin 9. bölümü Türk atasözlerini içerir (155. s.). Metinde 40 adet madde atasözü diye verilmiştir. Bunlardan biri Hatayi'den alıntı, diğeri deyim, 38'i atasözüdür.

Eserin 10. bölümü 6 adet fabl içerir (163. s.).

Fablların ardından Hristiyanî bir dua bulunmaktadır:

Eserin sonunda Fransızca madde başlı Türkçe açıklamalı sözlük vardır (175-588. s.).

Eserin sözlük kısmından sonra doğru yanlış cetveli gelir (589-591. s.).

Eser hakkında bir tez (Demirci, 2015) ve bir de makale (Yılmaz, 2015) yazılmıştır.

Preindl'in *Grammaire Turque*'ünde Türk Atasözleri

Preindl'in *Grammaire Turque*'ünde atasözleri başlığı altında 40 madde yer alır. Bunlardan biri deyimdir. Bir tanesi ise Şah İsmail Hatayi'den bir mısra parçasıdır.

Atasözleri

Eserde atasözü kabul edilebilecek 38 madde vardır. Bu atasözlerinden 32 adedi kaynaklardan tespit edildi:

Eyülik eyle, denize bırak, balık bilmezse, halık bilür İyilik et denize at; balık bilmezse Halık bilir (Aksoy, Atasözleri Sözlüğü, 1991, s. 301). [*Eulik eyle, denize brak, balık bilmezse, halık bilur* 'Fais du bien, jete quelque chose dans la mer, si le poisson n'en est pas reconnoissant, Dieu le sera'. C'est à dire: Fai toujours du bien, même aux ingrats, Dieu t'en tiendra compte] (155)

Kul dedügi olmaz, Allah dedügi olur Kulun dediği olmaz, Allah'ın dediği olur (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 44). [*Koul dedoughi olmaz, Allah dedoughi*

olour Il ne se fait pas ce, que dit l'homme, mais ce que dit Dieu. C'est à dire: L'homme propose, Dieu dispose.] (155)

Egrü otur, dogru söyle Eğri otur, doğru söyle (Aksoy, Atasözleri Sözlüğü, 1991, s. 234). [< **Egru otour, dogrou soyle** Sois courbé assis, droit en parlant. N'importe la contenance, pourvûque tu parles droit] (156)

Nesibün varise, gelür Yemen'den, nesibün yok ise, düşer dehenden Nasibin varsa gelir Yemen'den; nasibin yoksa düşer dehenden (ağızdan) ~ Kısmet ise gelir Hint'ten, Yemen'den; kismet değilse ne gelir elden (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 36). [< **Nesibun varisa, guelur yemind en, nesibun yok ise, douscher dehenden**. Ce, qu'est prédestiné a toi, viendra de l'Arabie fortunée, & ce, qui ne l'est pas, t'échaperera encore de la bouche. Ce, qui nous est prédestiné, & pour ce, qui ne l'est pas, toute peine sera inutile.] (156)

Her gün bayram deyil Her gün bayram değil ~ Her gün bir olmaz (Aksoy, Atasözleri Sözlüğü, 1991, s. 277). [< **Her guoun bayram deyil** Il n'y a pas fête tous les jours] (156)

Delüye her gün bayram Deliye her gün bayram (Aksoy, Atasözleri Sözlüğü, 1991, s. 214). [< **Deluye her guoun bayram** Pour le fou il y a fête tous les jours] (156)

Tehi dest kapuya varsan, Efendi uyur derler; elinde bir bahşiş varise, Efendüm gel, buyur, derler Eli boş kapıya varırsan, efendi uyur, derler; elinde bahşiş varsa, efendim gel, buyur, derler~ Eli boşa 'Ağa uyur.' derler; eli doluya 'Ağa buyur.' derler' (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 346). [< **Tehi dest kapouya varsan, Efendi ouyour derler; elinde bir bahschisch varisa, Efendum guel, bouyour, derler** Si tu vas à la porte d'un Seigneur la main vuide: on dira: le maitre dort; mais si tu as quelque présent en main, on dira: entrez, Seigneur, s'il vous plaît.] (156)

Sud ile giren huy, can ile çıkar Sütle giren huy, canla çıkar (Aksoy, Atasözleri Sözlüğü, 1991, s. 386). [< **Soud ile guiren houy, dschanile tschikar** Ce qu'entre de coutume avec le lait, ne sort, qu'avec l'ame. Il est difficile de se défaire de ce, qu'on s'est accoutumé dans l'enfance.] (157)

Gül çengelsiz, muhabbet engelsiz olmaz Gül çengelsiz, muhabbet engelsiz olmaz ~ Gül dikensiz yar engelsiz olmaz (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 390). [< **Guil tschenguil siz, muhabbet enguil siz olmaz** La rose n'est pas sans épine, l'amour pas sans rival.] (157)

Sabır eylemek şazlık anahtardur Sabreylemek şenlik anahtarıdır (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 394). [< **Sabr eylemek schazlik anahtar dur** La patience est la clef du plaisir.] (157)

Eski pembük bez olmaz Eski pamuk bez olmaz ~ Eski pamuktan bez kötü demirden kılıç (Ahmet Vefik Paşa Paşa, 2005, s. 139). [< **Eski pembouk bez olmaz** Du vieux coton on ne fait pas de bonne toile.] (157)

Atılan ok dönmez Atılan ok (geri) dönmez (Aksoy, Atasözleri Sözlüğü, 1991, s. 153). [< **Atılan ok dönmez** La fleche tirée ne retourne plus. Quod factum est, infectum fieri nequit.] (157)

Bir çıblağı bin cebelü soy(a)maz Bir çıplağı bin zırlı soyamaz (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 246). [< **Bir tschiblak bin dschebelu soymaz** Un homme nud mille curassieurs ne déshabilleront pas, ne voleront pas. Ou il n'y a rien, il n'y a rien à prendre.] (157)

Turkish Studies

Bugünki yumurta yarınki tauktan yegdür Bugünkü yumurta yarınki tavuktan yeğdir (iyidir) (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 398). [*< Bouguounki youmourta yarınki taouktan yek dur* L'euf d'aujourd'hui vaut mieux que le poulet de demain. Il vaut mieux se contenter de peu de choses, que de se fier à des grandes promesses.] (158)

Yaramaz demirden eyü kılıç olmaz Yaramaz demirden iyi (yahşi) kılıç olmaz (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 363). [*< Yaramaz demirden eu kilitsch olmaz* Du mauvais fer on ne fait pas de bonnes épées. Mauvaise matiere mauvais produit.] (158)

Düşmen karınca ise, fil gibi san Düşmanın karınca ise, sen fil gibi san (Ahmet Vefik Paşa, 2005, s. 134). [*< Douschmen karindsche ise, fil kibi san* Ton ennemi, ne soit il qu'une fourmie, tien le pour éléphant. Il faut se garder de son ennemi, tout petit qu'il soit, & ne le mépriser jamais.] (158)

Ayak ayak nerdebana çıkarlar Merdivene ayak ayak (basamak basamak çıkılır) (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 77). [*< Ayak ayak nerdebana tschikarlar* C'est par degrés, qu'on monte l'escalier. On ne devient pas d'abord général du corporal.] (158)

Yarar at mahmuza ihtiyacı yok Yarar at mahmuza (kamçıya) ihtiyacı yok ~ Yörük at dizgin istemez (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 78). [*< Yarar at mahmouza ihtiyadschi yok* Un bon cheval n'a pas besoin d'éperon. Un homme d'ambition fait son devoir sans instigation.] (159)

Korkak bazirgan fayda etmez Korkak tüccar ne kâr eder ne zarar (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 461). [*< Korkak bazirgan fayda etmez* Un marchand timide ne fait pas fortune.] (159)

Ayıbsız yar isteyen yarsız kalur Ayıpsız yâr isteyen yârsız kalır (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 155). [*< Aybsiz yar isteyen yar siz kalur* Qui veut avoir un compagnon, un ami sans défaut, restera seul.] (159)

Gömlek kaftandan yakındur Gömlek kaftandan yakındır (Ahmet Vefik Paşa, 2005, s. 146). [*< Gömlek kaftandan yakin dur* La chemise est plus près que l'habit.] (159)

Her asırdan sonra bir yusır vardur Her asırdan sonra bir yusır vardır ~ Her bir usr'un bir yesr'i vardır (Ahmet Vefik Paşa, 2005, s. 152). [*< Her asrdan sonra bir yusir vardur* Chaque difficulté est suivie de quelque plaisir. Post nubila Phoebus.] (159)

Kizmet etmege öğrenmeyen efendilik dahi etmez Hizmet etmeyi öğrenmeyen efendilik edemez ~ Hizmet etmesini bilmeyen efendilik edemez (Yurtbaşı, 2013, s. 270). [*< Kizmet etmeghe ogrenmeyen efendilik dahi etmez* Qui ne sait pas faire le valet, ne sait pas faire le maitre. Qui ne sait pas obéir, ne sait pas commander.] (160)

Maslahatlarun hayrısı ortası Her şeyin ortası iyidir (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 380). [*< Maslahatlarun hayrısı ortası* De toutes choses c'est le milieu, qui est le mieux.] (160)

Sirke[-yi] muft baldan datlu Bedava sirke baldan tatlıdır (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 303). [*< Sirke muft balden datlu* Le vinaigre gratuit vaut mieux, que le miel.] (160)

Zemani uymak görek Zamana uymak gerek (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 479). [*< Zemani ouymak görek* Il faut obéir au tems. Il faut s'accommoder au tems, aux circonstances.] (160)

Turkish Studies

Kan eyleme, kanun eyle Kan eyleme, kanun eyle (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 364). [*Kan eyleme, kanoun eyle* Ne verse pas du sang, fai la loi. Ne sois pas cruel, observe la loi.] (160)

Tangrıdan korkan adamdan korkmaz Tanrıdan korkan kuldandan korkmaz (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 326). [*Tangrıdan korkan adamdan korkmaz* Qui craigne Dieu, n'a pas peur de l'homme.] (161)

Gecenün büyük karnı var, Allah bilür, yarın ne doğurur Gecenin büyük karnı var, Allah bilir, yarın ne doğurur ~ Geceler gebedir (Aksoy, Atasözleri Sözlüğü, 1991, s. 257) ~ Geceler gebedir gün doğmadan neler doğar (Ahmet Vefik Paşa, 2005, s. 144) ~ Geceler gebedir kimse bilmez ne doğurur (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 82). [*Guedschenun bouyouk karnı var, Allah bilür, yarin ne dogrou* La nuit est grosse, Dieu sait, de quoi elle accouchera demain. Qui a tems, a vie.] (161)

Dag daga ulaşmaz, insan insana ulaşur Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 155). [*Dag daga oulaschmaz, insan insana oulaschur* Les montagnes ne se rencontrent pas, les hommes se rencontrent. Il ne faut jamais désespérer de se revoir.] (162)

Ya devlet başa, ya kuzgun leşe Ya devlet başa, ya kuzgun leşe (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 434). [*Ya devlet basche, ya kousguoun lasche* Ou la couronne sur la tête, ou le corbeau sur le cadavre. Ou César, ou rien.] (162)

Kaza geldükde dide-yi daniş kör olur Kaza gelince daniş gözü kör olur (Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, 2013, s. 215). [*Kaza gueldoukde didey danisch kör olour* Quand le sort vient, les yeux de l'esprit deviennent aveugles. Tout l'esprit humain ne suffit pas pour approfondir le sort, ou la providence divine.] (162)

Bu atasözlerinden 5 adedi kaynaklardan tespit edilemedi:

Çün tir-i kaza keman-ı kaderden atılır, sipir hazerile daf olunmaz Kaza oku kader yayından atılınca kalkan savunmasıyla def olunmaz. [*Tschoun tiri kaza kemani kaderden atılır, sipir hazerile daf olunmaz* Quand la fleche du décret de Dieu est tirée de l'arc de la providence, elle n'est plus à repousser avec le bouclier de la circonspection. C'est à dire: Ce que la providence t'a prédestiné, tu n'éviteras pas avec toute la circonspection.] (155)

Hindistan fili sivri sinekten korkmaz Hindistan fili sivrisinekten korkmaz. [*Hindistan fili sivri sinekten korkmaz* L'Eléphant ne craigne pas la mouche. Le grand n'a pas peur d'un ennemi impuissant.] (158)

Adam tedbir eder, Allah tekdir eder Tedbir bizden, takdir Allah'tan. [*Adam tedbir eder, Allah tekdir eyler* L'Homme propose, Dieu dispose.] (159)

Hakikat üzre olan dostlık ogura baglu deyildür Hakiki dostluk zamana bağlı değildir. [*Hakiket ouzre olan dostlik ogoura baglu deyl dur* La vraie amitié n'est pas liée à la fortune. Un ami sincere n'abandonne pas son ami dans le malheur.] (161)

Agac bir ogurdan düşmez Ağaç bir keredede yıkılmaz. [*Agadsch bir ogourdan douschmez* L'arbre ne tombe pas d'un coup. Ne te laisse pas décourager pas le premier refus, pas le premier obstacle.] (161)

Bu atasözlerinden 1 adedi deyim gibi verilmiştir:

Araba ile tavşan avlamak Araba ile tavşan avlanmaz (Aksoy, Atasözleri Sözlüğü, 1991, s. 142). [*Arabaile tavschan avlamak* Chasser les lièvres en voiture. Agir lentement dans les affaires, qui pressent.] (161)

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/20 Fall 2016

Deyimler

Preindl'in *Grammaire Turque*'ünde atasözleri listesinde yer alan 1 deyim kaynaklardan tespit edildi:

Yer demir, gök bakır Yer demir, gök bakır (Aksoy, Deyimler Sözlüğü, 1994, s. 1114). [< *Yer demir, gök bakır* La terre est de fer, & le ciel d'airain. Je ne puis rien obtenir, tout est inexorable pour moi.] (161)

Alıntılar

Bu maddelerden 1 adedinin Şah İsmail Hatayî'den alıntı olduğu tespit edildi. Mısraların alındığı yer şu gazeldendir (Seferli & Yusufi, 2005, s. 94-95):

*Ne buyursan şehâ, fermân senindir
Yolunda cân u baş kurbaân senindir
Hatâ benden atâ senden eyâ dost
Ki mürvet kânsın, ihsân senindir
Susamış leblerin Hızr-ı zamâna
Suvar, gel çeşme-yi hayvân senindir
Süvâr ol devlet atını hemîşe
Saâdet topuna çevgân senindir
Melekler müşterîdir gül yüzüne
Sür imdi, ey kamer, devrân senindir
Ezelden cânımı kurbân verirdim
Kabûl eyle şehâ, fermân senindir
Eşiğinde kulundur bu Hatâyî
Nazar kıl hâline hayrân senindir*

Hata benden, ata senden Hata benden, ata senden (Şah İsmail Hatay'den). [< *Hata benden, ata senden* J'ai péché, c'est à toi à pardonner.] (162)

SONUÇ

Grammaire Turque adlı eserle Preindl, kendi bilgi ve algısına göre 18. asrın sonlarındaki Türkiye Türkçesinin ses, biçim, cümle özelliklerinin resmini çekmeye çalışmıştır. Bu resme göre ses konusunda devrin değişim gösteren konusu dudak uyumuna dair örnekler, o devirde kullanılıp bu devirde kullanılmayan bazı ekler, kelime türleri, özellikleri, fiiller, aldığı çatı ve çekimleri, edatlar, kelime öbekleri ve cümle kuruluşları, arkasından öğretici diyalog ve cümleler, atasözleri, fabl örneklerine, Hristiyanî dualara ve sonda da geniş bir sözlüğe yer vermiştir.

Preindl'in *Grammaire Turque*'ünde atasözleri başlığı altında 40 madde yer alır. Bunlardan biri deyim, 38'i atasözü, biri de Şah İsmail Hatayî'den bir mısra parçasıdır. Eserde atasözü kabul edilebilecek 38 maddeden 32 adedi kaynaklardan tespit edildi, 5 adedi kaynaklardan tespit edilemedi, 1 atasözü deyim gibi verilmiştir. Preindl'in *Grammaire Turque*'ünde atasözleri listesinde yer alan 1 deyim kaynaklardan tespit edildi. Şah İsmail Hatayî'den alınan mısra parçası yaygınlaşıp anonim özellik kazanmıştır.

KAYNAKÇA

Aksoy, Ö. A. (1991). *Atasözleri Sözlüğü* (6. b.). İstanbul: İnkılâp.

Aksoy, Ö. A. (1994). *Deyimler Sözlüğü* (9. b.). İstanbul: İnkılâp.

- Babinger, F. (2004). 18. Yüzyılda İstanbul'da Kitabiyat. *Müteferrika ve Osmanlı Matbaası* (N. Kuran-Burçoğlu, Çev., s. 1-62). içinde İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Demirci, O. (2015). *Preindl'in Türkçe Grameri İnceleme-Sözlük*. Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ABD YL Tezi.
- Eker, M. (2009). Türkiye Türkçesinde Sıklığı En Yüksek Doğu Kökenli Yedi Kelimenin Atasözü Oluşturma Durumu. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4(8), 1124-1133.
- Erdem, S. (2010). Atasözlerinde Metaforların İşleyişi. *Milli Folklor*(88), 33-37.
- Foy, K. (1901). Die ältesten Transkriptionstexte in gothischen Lettern; zugleich ein Beitrag zur altosmanischen Literatur. *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen, Westasiatische Studien*(4), 230-277.
- Foy, K. (1902). Die ältesten Transkriptionstexte in gothischen Lettern; zugleich ein Beitrag zur altosmanischen Literatur. *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen, Westasiatische Studien*(5), 233-293.
- Hazai, G. (2012). *Türkiye Türkçesinin Dünü ve Bugünü*. Ankara: TDK.
- Kaçalın, M. (1995). Elifbâ-Türkçe'nin Yazıldığı Alfabeler. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 11, s. 44-49). içinde Ankara: TDV.
- Kuran-Burçoğlu, N. (2003). Türk-Alman Kültürel İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi. *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 11(1-2), 169-209.
- Oy, A. (1991). Atasözü. *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 4, s. 44-46). içinde Ankara: TDV.
- Paşa, A. V. (2005). *Müntehabât-ı Durûb-ı Emsâl*. (R. Duymaz, Dü.) İstanbul: Gökkuşbe.
- Preindl, J. (1790). *Grammaire Turque: D'une toute nouvelle methode d'apprendre cette langue en peu de semaines avec un vocabulaire*. Berlin.
- Seferli, A., & Yusufli, H. (2005). *Şah İsmayıl Hetayi Eserleri*. Baki: Şarq-Qarb.
- Thury, J. (1904). Die osmanisch-türkische Sprache im 14. Jahrhundert. *NyK*(34), 148-172, 355-387.
- Yılmaz, Y. (2010). *Türkçede Dil Yanlılıkları*. İstanbul: Özel.
- Yılmaz, Y. (2015). Bir Transkripsiyon Anıtı: Preindl'in Grammaire Turque'ü. *Route Educational and Social Science Journal*, 2(2), 571-581.
- Yurtbaşı, M. (2013). *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul: Excellence Publishing.
- Yurtbaşı, M. (2013). *Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü* (3. b.). İstanbul: Excellence Publishing.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- Yılmaz, Y. & Demirci, O. (2016). "Preindl'in Grammaire Turque'ünde Türk Atasözleri/ Turkish Proverbs in the Grammaire Turque of Preindl", *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, Volume 11/20 Fall 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9874>, p. 25-40.